

4. Кривов'язюк І. В. Функціонування та розвиток підприємств в умовах кризи: системно-аналітичний підхід: [монографія] / І. В. Кривов'язюк. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2012. – 392 с.

5. Левченко М. О. Використання інформаційних технологій в управлінні ризиками машинобудівних підприємств / М. О. Левченко // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 305–311.

6. Шевчук І. Б. Теоретичні аспекти розвитку і застосування інформаційних технологій в економіці та управлінні: мезо- та мікрорівень / І. Б. Шевчук, О. М. Васьків // Автоматизация и информационные

технологии – от постановки до ввода в эксплуатацию: монография / [авт. кол. : Аникин В. В., Аюпов Р. Ш. и др.]. – Одесса: Куприенко С. В., 2013. – С. 111–125.

7. Янчук Т. В. Алгоритм впровадження інформаційних технологій в сучасний бізнес / Т. В. Янчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Економічні науки”. – 2014. – Випуск 5. Частина 3. – С. 128–130.

8. Джестон Дж. Управление бизнес-процессами. Практическое руководство по успешной реализации проектов / Дж. Джестон, Й. Нелис. – СПб : Символ-Плюс, 2008. – 456 с.

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

THE WAYS OF PROVIDING ECONOMIC SECURITY IN BANKING INSTITUTIONS

У статті визначено оптимальні шляхи вирішення проблемних питань, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки банківських установ. Запропоновано основні складові економічного зростання банків. Наведено різні напрями забезпечення економічної безпеки банківських установ. Представлено різні нормативні джерела, якими доцільно користуватися банківським установам задля усунення ризиків їх діяльності. Перераховано основні етапи протидії шахрайським посяганням.

Ключові слова: економічна безпека, банківські установи, матеріальні цінності, кредитні операції, касові операції, пластикові платіжні засоби, валютні операції.

В статье определены оптимальные пути решения проблемных вопросов, связанных с экономической безопасностью банковских учреждений. Предложены основные составляющие экономического роста банков. Приведены различные направления путей обеспечения экономической безопасности банковских учреждений. Представлены различные нормативные источники, которыми

целесообразно пользоваться банковским учреждениям для устранения рисков их деятельности. Перечислены основные этапы противодействия мошенническим посягательствам.

Ключевые слова: экономическая безопасность, банковские учреждения, материальные ценности, кредитные операции, кассовые операции, пластиковые платежные средства, валютные операции.

In the article the optimal ways for solving the problematic issues concerning the economic security of banking institutions are defined. The main components of the economic growth of banks are proposed. Different directions of ways of providing economic safety of banking institutions are given. Various regulatory sources are presented, that are advisable to be used by the banking institutions for elimination the risks of their activities. The main stages of countering fraudulent assault are listed.

Key words: economic security, bank institutions, material assets, credit operations, cash transactions, plastic payment means, currency transactions.

УДК 336.71

Зачосова Н.В.

д.е.н., доцент, професор кафедри менеджменту та економічної безпеки Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Твалавадзе В.І.

студент Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми. В умовах соціально-економічної ситуації, яка склалася нині в Україні, гостро постає питання забезпечення економічної безпеки банківських установ. З проблемами безпеки зустрічаються не тільки комерційні банки, але й державні установи. Найбільша кількість загроз у банківській сфері пов'язана з матеріальними цінностями, кредитними операціями, касовими розрахунками, роботою з пластиковими картками та валютними операціями. Ці сфери діяльності банків зазнають шахрайських посягань, пов'язаних як із крадіжками та впливом на життя і здоров'я працівників і клієнтів банків, так і з підробленням грошових знаків і документів. Тому нині надзвичайно актуальним для керівників банків завдан-

ням є запровадження нових механізмів забезпечення економічної безпеки банківських установ, завдяки чому стане можливим підвищити рівень економічної безпеки банківської сфери загалом в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питаннями економічної безпеки банківських установ та проблемами її забезпечення займаються багато науковців, зокрема у статті розглянуто наукові дослідження таких авторів, як: М.І. Белєвцев [1], Т. Д. Косова [2, с.486], В. П. Кравченко [3, с.71], М.І. Зубок [4]. Однак, не зважаючи на значну кількість наукових робіт в цьому напрямі, постійно існує потреба у визначенні основних шляхів забезпечення економічної безпеки банківських установ.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз основних загроз, пов'язаних із банківською діяльністю та встановлення переліку шляхів їх мінімізації.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити ряд наступних завдань: визначити елементи економічного зростання банківських установ і забезпечення їх стабільності; встановити шляхи захисту матеріальних цінностей банків; виявити можливості захисту кредитних, валютних, касових операцій, механізмів захисту роботи з пластиковими платіжними засобами тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією із умов забезпечення економічної безпеки банку є його розвиток. Якщо банк в економічному сенсі не розвивається, то він підпадає під ризик скорочення можливостей до виживання на ринку, а також пристосування до впливу внутрішніх і зовнішніх загроз. Отже, економічний розвиток забезпечує стійкість банку у фінансовій системі, яка є складовою системи економічної безпеки. А тому основною метою стратегії економічної безпеки банку має бути забезпечення його економічного зростання.

Основними складовими економічного зростання банку є платоспроможний попит на банківські послуги та гарантія повернення фінансових ресурсів банків. Одним із важливих елементів стабільної роботи банків є універсальна політика управління активами і пасивами, що забезпечується за рахунок аналітично-інформаційної діяльності банку. Ще одним із важливих елементів рентабельної роботи банку є забезпечення належної якості банківського капіталу за рахунок високоліквідних активів, різноманіття напрямів діяльності та операцій. Контроль стану названих елементів має бути основою системи економічної безпеки сучасних банківських установ.

Серед векторів забезпечення економічної безпеки банків слід виділити декілька основних:

- захист матеріальних цінностей;
- захист проведення кредитних операцій;
- захист проведення касових операцій;
- захист роботи з пластиковими платіжними засобами;
- захист проведення валютних операцій.

Визначимо особливості забезпечення економічної безпеки банку у межах кожного із перерахованих векторів.

1. Захист матеріальних цінностей у зв'язку з крадіжками, непрофесійним їх використанням, пошкодженням. Необхідним є створення комплексу безпекоорієнтованих підходів щодо організаційних, кадрових і технічних заходів протидії загрозам банку.

Загрози матеріальним цінностям можуть бути ініційовані як грабіжниками, так і працівниками банку через з необретність і неправильні умови

експлуатації обладнання. Менеджменту банків необхідно вести безперервний облік всіх матеріальних цінностей, періодично проводити інвентаризацію, виявляти відхилення і розробляти заходи щодо ефективного використання обладнання банківських установ.

Ефективними засобами захистом матеріальних цінностей можуть бути:

- суворий облік матеріальних цінностей банку, контроль їх руху та експлуатації;
- персональна відповідальність посадових осіб за ефективне їх використання;
- розроблення інструкції користування матеріальними цінностями банку;
- надійна охорона цінностей;
- запровадження перевірок.

2. Захист безпеки проведення кредитних операцій банків. Значну частину доходів банку приносять кредитні операції, неефективне здійснення яких може призвести до значних збитків, а інколи і до банкрутства банку. Проте, на практиці не існує єдиного підходу щодо забезпечення безпеки кредитних операцій, тому банки, керуючись нормативними актами, розробляють власні інструкції щодо здійснення даних операцій.

Насамперед, під час проведення кредитної операції необхідно оцінити кредитоспроможність позичальників. Керуючись Положенням НБУ «Про кредитування», основними етапами цього процесу може бути: покриття власними коштами більше 50% видатків; рівень репутації (освіта, здійснення регулярних платежів); наявність джерел коштів для розвитку позичальника тощо.

При проведенні інформаційно-аналітичного аналізу позичальника – юридичної особи – підрозділи з безпеки повинні звертати увагу на форму власності; дату реєстрації підприємства, його код, вид діяльності; статутний (зареєстрований) капітал; юридичну адресу; фактичну адресу; розташування офісу; інформацію про керівників, засновників і працівників підприємства; наявність філій підприємства; аналіз основних контрагентів; наявність зацікавлених осіб; взаємовідносини з правоохоронними органами; заборгованість зі сплати податків; плінність кадрів; кредитну історію підприємства; достовірність наданих документів.

Також вивчається інформація із наступних питань: планування клієнтом погашення кредиту; доходи клієнта; додаткові джерела отримання доходу клієнта.

Після надання кредиту, банк повинен активно відслідковувати виконання умов договору за кредитом і активність діяльності позичальника.

Також банк має слідкувати за цільовим використанням коштів, наданих у кредит; за своєчасним погашенням кредиту; за діяльністю поручителів; за діяльністю керівництва; активністю позичальника на ринку тощо.

Під час відслідковування банком дій позичальника, найчастіше виникають наступні проблемні ситуації:

- конфлікти між персоналом позичальника та з його контрагентами;
- значні структурні перетворення;
- послаблення активності на ринку та довіри клієнтів до позичальника;
- переїзд засновників за кордон;
- виникнення проблемних відносин з правоохоронними органами;
- пропуск регулярних платежів;
- особисті проблеми керівних осіб.

Наступним етапом контролю позичальника є відслідковування реалізації проекту, на здійснення якого було надано кредит.

Останнім етапом є погашення кредиту. Якщо кредит не погашено, приймається рішення щодо продовження кредитного договору. Якщо договір не продовжено, він переходить в статус простроченого, що спричиняє наступні дії банку:

- досудове вирішення проблемної ситуації;
- виставлення претензій;
- інформування поручителів та інших пов'язаних осіб про невиконання умов договору;
- передання справи до судових органів;
- очікування судового рішення.

Отже, забезпечення безпеки кредитних операцій передбачає значну трудомістку та ретельну діяльність всіх структурних підрозділів банківської установи, які залучені до кредитних операцій, на всіх етапах виконання кредитного договору.

3. Захист проведення касових операцій. Оскільки касові операції здійснюються з готівкою, ризик виникнення протиправних дій має високий рівень, який загрожує життю і здоров'ю касира та клієнтів банку. Тому при забезпеченні безпеки касових операцій слід звернути увагу, перш за все, на обладнання приміщень (необхідні засоби застереження, сповіщення, охорони) та, безпосередньо, робочих місць.

Також слід звертати увагу на платоспроможність і відповідність зразкам грошових коштів згідно Правил визначення платіжних ознак та обміну банкнот, розмінних та обігових монет національної валюти України, затверджених Постановою Правління НБУ № 422 від 23 жовтня 2013 р. Також існує Інструкція № 1 НБУ про порядок ведення й обліку касових операцій та правила зберігання цінностей і грошей, з якою мають бути ознайомлені всі працівники, які мають справу зі здійсненням операцій із готівкою.

Всі грошові кошти та цінності зберігаються у спеціально відведених сховищах банку. Після завершення кожного операційного дня такі сховища перевіряються відповідальною особою, опечатуються та передаються під охорону. Вхід до таких сховищ дозволений тільки відповідальним посадовим особам. При будь-якому виявленні пошкоджень сховища неодмінно на місці складається акт.

Щодо обладнання територіально-відокремлених робочих місць касирів існують наступні вимоги:

- непрозорість стін робочих місць;
- забезпеченість обладнанням: сейфи; персональні комп'ютери; сигналізація; засоби зв'язку; прилад, що визначає справжність грошових коштів.

Працівники кас, а також грошові кошти, за рішенням керівництва, доставляються до банку спеціальним транспортом та під супроводом охорони.

4. Захист безпеки роботи з пластиковими платіжними засобами. Останнім часом значного поширення набуло зростання втрат банків у зв'язку із шахрайством із пластиковими картками.

Нині банківські установи мають універсальний підхід щодо забезпечення даних операцій, який полягає у забезпеченні захисту дій з платіжними картками на кожному етапі, а саме: розробка нормативної бази технологій; протидія втратам банків від шахрайства; навчання персоналу банку.

Формування нормативних документів здійснюється на основі Положення НБУ «Про порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням», затвердженого Постановою Правління НБУ № 705 05.11.2014 р. [5].

Особливостями забезпечення безпеки поводження з пластиковими платіжними картками є:

- фізична і технологічна безпека виробництва карток та їх авторизація;
- високий рівень перевірки персональних даних власників карток;
- діяльність щодо виявлення протиправних дій на початкових етапах.

5. Забезпечення безпеки валютних операцій банків. Найбільш значні ризики відбуваються при здійсненні міжнародних операцій. Найважливішими проблемами в даній сфері є нестабільність курсу національної валюти, а також проблема повернення коштів із-за кордону. Найпоширенішою формою таких розрахунків є акредитив, під час якого покупець подає заяву з супроводжуючими документами до банку, який розглядає і оцінює їх, а саме перевіряє їх на наявність всіх примірників, правильність оформлення, відповідність змісту та цифрової інформації.

Значна частина ризиків виникає під час здійснення операцій з іноземними валютами. Підприємства, які займаються розрахунками за даною формою, повинні мати ліцензію, видану НБУ.

Ризиковою є діяльність обмінних кас, робота яких полягає в укладанні агентської угоди з банками, які, своєю чергою, відповідають за всі порушення, які можуть призвести до втрати ліцензії банків. Тому вони мають здійснювати заходи контролю щодо функціонування обмінних кас, а саме зберігання валюти згідно встановлених вимог законодавства, оформлення операцій належним чином тощо.

Також значні ризики виникають при здійсненні операцій із розрахунковими чеками. Прийняті чеки варто детально перевіряти на справжність водяних знаків та відповідних позначок на них, правильність оформлення, терміни, тощо.

Безпека валютних операцій також залежить від правильного вибору банків-кореспондентів, при обранні яких необхідно враховувати міжнародний рейтинг останніх, а також контролювати умови обслуговування рахунку, який буде відкрито, та іншу важливу інформацію.

Висновки з проведеного дослідження. Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що забезпечення економічної безпеки банківських установ повинно мати комплексний характер. Існують різні заходи забезпечення безпеки кожного напрямку діяльності банківських установ. Під час роботи з матеріальними цінностями необхідний їх суворий облік, контроль руху та експлуатації, персональна відповідальність, розроблення інструкції, охорона та перевірки. Щодо безпеки кредитних операцій, то перш за все необхідно визначити кредитоспроможність позичальників. При проведенні касових операцій доцільно звернути увагу на надійне обладнання та захист приміщень і робочих місць касирів. Для захисту роботи з пластиковими платіжними засобами необхідно забезпечити фізичну і технологічну безпеку виробництва, авторизації карток, перевірку персональних даних власників карток і розробити заходи щодо виявлення протиправних дій на початкових етапах зловживань. Для мінімізації ризиків валютних операцій важливим є

грамотний підхід до вибору банків-кореспондентів, детальне вивчення всіх документів та оперативне виявлення підроблених даних.

Загрози економічній безпеці банків часто виникають у зв'язку з необізнаністю з правилами безпеки поводження під час здійснення банківських операцій як працівників банку, так і клієнтів. Тому необхідним є подальше вивчення та дослідження шляхів мінімізації ризиків, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки банківських установ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бєлявцев М. І. Засади управління кредитним ризиком банківських установ в рамках кредитного процесу [Електронний ресурс] / М.І. Бєлявцев, А.А. Панченко / НБУ ім. Вернадського. – 2009. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2009_2/0588.pdf.
2. Косова Т. Д. Аналіз банківської діяльності : навч. пос. / Т. Д. Косова. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 486 с.
3. Кравченко В. П. Удосконалення оцінки кредитоспроможності позичальника / В. П. Кравченко // Наукові праці КНТУ. – 2010. – № 17. – С. 71.
4. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності : навчальний посібник [Електронний ресурс] / М. І. Зубок. – 2012. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/category/42/234/132/>.
5. Про порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням : Положення Правління НБУ №705 від 05.11.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0705500-14>.